

Skutčinyne antvow
foboto etátnku je
Zeny H. Bivuktya

1,2|3

PROBLEMATIKA ZÁCHRANY HUCULSKÝCH KONÍ NA MURÁNSKEJ PLANINE

EMIL GOČAL

Muránske planina záleňuje z esteticko-krajinárskeho i ochrannárskeho hľadiska najcennejšie územie rovnomennej novovzniknutej chránenej krajiny oblasti. V tomto malebnom prostredí je žrebčín LZ Revúca, ktorý je súčasťou najvyššie položeným žrebčínom v ČSR (n. v. = 900 m n. m.). Skladá sa z viacerých dvorov; na území CHKO je to dvor na Veľkej Lúke a Pasekách, mimo územia CHKO sú to dvory v Dobšinskej ľadovej jaskyni a Dobšinej, do roku 1973 i dvor v Šatianovciach. Organizačne chov koní riadi Správa chovu koní so sídlom v Muráni.

Voľne pásuca sa kóna na horských lúkach obkolesených lesmi Muránskej planiny, modrá oblaka — toto všetko spolu vzbudzuje v ľudoch milujúcich prírodu nezvyčajnú neopakovateľnú atmosféru — atmosféru voľnosti, pokoja a harmónickej dokonalosti živej a neživej prírody.

Je samozrejmé, že takýto atraktívny námet je vďaka témou pre mnohé reportáže. Málokto však skúma o aké kóna ide, a tak veľakrát nájde určitý dôležitý fakt, že tu žijú nepočítané zvyšky nášho jediného pôvodného — autochtónneho slovenského plemena koní — huculského koníka.

Stav v chove huculov je viac ako kritický — hucul je dnes prakticky na pokraj vyhynutia. Na Muráni v čase rozkvetu chovu huculov sa počty týchto koní pohybovali okolo 550 jedincov. Dnes je ich iba 17. Myslím, že k samotnej tejto bilancii netreba komentár. Sú to čísla, ktoré varujú o to viac, že existencia týchto posledných koní závisí iba od osobného vzťahu niekoľkých ľudí, a jedného dňa

sa môže stať, že sa nám stratí posledný exemplár. Bezprostredné nebezpečenstvo hrozí jednak z fyzickej likvidácie a jednak z ostarnutia plemeného materiálu.

Chovom huculských koní sa okrem Muráňa zaoberajú ešte FK Topoľčianky, VŠV v Košiciach (ch. t. č. likviduje, niekoľko kusov chová dr. Hrabáček na Šumava, ďalej Huculciub Praha, ktorý je najväčším chovateľom s počtom cca 30 kusov. Muránsky chov bol vždy na prvom mieste v republike, pokiaľ ide o počet odchovaných huculov, ako aj vhodnosť slávnostných a klimatických podmienok. Sú to podmienky typické pre hucula, pretože je typom horského koníka. Chov na úľahnách je pre nehu nevhodný, je to chov v atypických podmienkach, hucul tu stráca svoje pôvodné vlastnosti horského konia, je vyšší, mohutnejší, až nežiaduco usýchajúci — v rastá zo svojho rámca. Typickým znakom huculov chovaných na Muráni je tzv. „úhorí pruh“ rôznej šírky, ktorý sa ťahá od kohútka až po koreň chvosta a zebrovania končatin. Často beďať osí kríť v oblasti lopatky. Sú to vysoko dedivé stavistické znaky. Typická huculská farba je hnedák a tmavý hnedák, myšák a tmavý myšák, menej typické sú farby ryšlak a piavák. Jednoca s postečne menovaným sfarbením sa z chovu vyradujú. Huculské kóna sa vyvinuli z veľkej skupiny plemena koní tarpanovitých (EQUUS CABALLUS GMELINI, ANTONIUS). Tarpan sa vyvinul v období prechodu z doby ľadovej, do doby poľadovej, z tzv. dlhúvia do ajúvia. Ako ďalej uvádza Ing. Š. Littrák (1965), v Karpatoch musel existovať

určitý typ autochtónneho divokého tarpána, tzv. pôvodný horský tarpan losného karpatského rázu. Tarpanovité plemena delimo na 3 podskupiny:

1. kóna pástne a stepné,
 2. kóna lesostepné a lesné,
 3. kóna horské, ktoré sa delia na kóna Karpát, Balkánu a Kaukazu.
- Do tretej skupiny radíme i huculského koníka. Karpatské koníky sú v užšom slove zmysle huculské koníky. Sú to typické horské kóna známe štyrmi typickými rázmi:
1. beskydský a polonínský,
 2. karľský a bukovský (najznámejší a najtypickejší ráz),
 3. sedmohradský (mokrúnsky, szeklársky),
 4. transylvánsky.

Východoeurópsky tarpan žil v pôvodnom divokom stave až do sedemdesiatych rokov 19. storočia. Od toho sú odvodené všetky známe miestne prírodné plemena koní. Bol vlastne posledným voľne žijúcim divokým kónom na území východnej Európy.

Huculskí gorálovia (obyvatelia horských krajov — horali) vznikli najskôr pred 300 rokmi zo zmesi rôznych národností: poľských, ukrajinských, valašských a pod. Dnes sú Huculovia utnugráfcká skupina ukrajinského národa, žijúca v Karpatoch v počte asi 300 000, teraz sídli výhradne na území Ukrajinskej SSR. Gorali obývajú poľské Beskydy v počte asi 200 000 (1963). Valasi sa objavili na území dnešného Rumunska zo Strednej Ázie, lebo na radných stepiach nemali už dost potraviny pre množstvo sa stádu koní. Huculské kóna dostali pomenovanie po tomto kočovnom kmeni, ktorý sa na rozdiel od iných národov

- 1 Pohľad na betiade kone v nás vytvára predstavu, ako to asi vyzeralo v gómských historických dobách v horských oblastiach Slubenska, keď sa tu stáda horského tarpána karpatského rázu voľne preháňali
- 2 Vypälený znak na ľavom stehne muránskeho konia, tzv. vlasnícky výpal žrebčína, je medzinárodne registrovaný a chránený. Podľa neho možno kdekoľvek na svete určiť pôvod kaňa
- 3 Voľne sa pasúce kone pôsobia dojmom pokoja a betstáročnosti, akoby ani nepatrili do 20. storočia

neusadil v úľoch riek, ale v horskej oblasti Karpát na hraniciach Bukoviny a Moldavy (Kaindl 1894). Pôvodný kôň Huculov pochádzal z poľského tarpána lesného, ukrajinského tarpána iescstepného a valašsko-moldavského tarpána stepného, ktoré sa v Karpatoch aklimatizovali a vytvorili starý typ horského tarpána ľaličsko-bukovinského huculského rázu. Spôčetku sa nelíšil od ostatných horských karpatských primitívnych rás koní. Až neskoršie, a tu v 18. storočí sa vytvoril z neho typický huculský kôň novšieho typu, ako ho poznáme dnes. Tento typický a charakteristický novodobý model má dve číselné krvné skupiny, keď nemeckí prístahovanci začali osídľovať typické bukovienské oblasti. Dôvtedy sa začal vlastnu odlišovať typický silnejší, hrubší, kratší a prítom aj pekne zakrúhnený, zavalitý karpatský hucul od oveľa slabšieho, jemnejšieho, dlhšieho a hlavne hranatejšieho a silnejšieho konika poľského aj moldavského (Hitz 1964).

Názory na pôvod hucula sa rozchádzajú. Podľa niektorých autorov toto plemeno vzniklo z celého radu malých horských koní a nemá úplne homogénny pôvod (kone typu poľského konika, malé araby, malé lipicany a ich krížence).

Huculi sa chováli v karpatskom pásme začínajúce Oravou cez poľsko-slovenské pohoršie, Zakarpatské Ukrajinu, horské oblasti Poľska až do horských oblastí Rumunska. To, že sa na Slovensku v dávnej minulosti chováli, dokladujú archeologické

nálezky kostí, zubadiel a pod. z náležísk v Čánovciach a Ružbachoch. Išlo o huculské koníky beskydsko-polonjského rázu. Boli to kraju chudobní a tak pre kone ostávalo veľmi málo jedného krmiva. Hlavnou potravou bola v lete tráva, v zime seno, slama a aj to len v obmedzenom množstve. Tvrdé životné podmienky zo strany prírody i hrubá zaobchádzanie zo strany primitívnych národov viedlo k zaľxovaniu degenérnych vlastností, ako je nenáročnosť, otužilosť, vytrvalosť, spaľateľnosť, údržba pohyblivosť v strmom a lesnatom teréne, kde iné kone zlyhávali, tvrdosť, odolnosť, vysoká plodnosť, skromnosť, prispôsobivosť aj pre tie najtvrdšie podmienky — prosté vynikajúce plemeno pre horské oblasti. K zaujímavému poznatku dospel Koubek (1937), ktorý zistil, že najnižšie percento pracovného opotrebenia koní bolo v okresoch, kde prevládala chov huculov. V minulosti boli hucule jediným dopravným prostriedkom v horských oblastiach Karpát. Okrajovo sa využívali aj na jatočné účely. Avšak teľisku ich využili len v záprahu, neskôr na nosenie bremien v armáde, na ťahanie trérov v horských oblastiach. Aj pri oslobodzovaní našej vlasti Slobodovou armádou za spolupráce so sovietskymi vojskami zahral tieto vytrvalé koníky veľkú úlohu pri prechode cez horské terény na sklonku II. svetovej vojny (napr. pri tzv. Duklianskej operácii).

Po strachu, charakteristické týchto rozmárov sa oprávnene našla otázka, čo spôsobilo taký zvrät vo vzťahu našej spoločnosti k huculom, lebo ak momentálne neurobíme konštruktívnu

opatrenia, hucul nám vyhynie. Pri riešení tejto otázky by sme si mali vziať príklad od našich južných susedov v Maďarsku alebo zo ZSSR, kde sa ochrane pôvodných plemien venuje veľká pozornosť, ktorá pramení okrem iného aj z národnej hrdosti. Podobne je to i v západných krajinách. Pre zaujímavosť uvádzam fakt, že v Československu máme len dve pôvodné plemena koní — v ČR je to kladrubský kôň — najsilnejší teplokrvník španielskeho pôvodu, je to jediné plemeno tohto druhu na svete, ktoré sa chová v štátnom žrebčine v Kladruboch nad Labem. Na Slovensku ju to spomínaný huculský koník.

My skutočne nemôžeme plyvať takouto hodnotou, pretože je to jediné pôvodné slovenské plemeno koní, je to naša faunistická rarita s vysokou genetickou hodnotou. Tak, ako boli huculské kone základom pri vyšľachtení nového slovenského plemena tzv. slovenského horského konia, tak isto môžu poslužiť i ďalším generáciám po nás pri šľachtiteľskej činnosti. Je to naša nedocenená genová rezerva, ktorá treba zachovať, aby nedošlo v ďalších rokoch k depresii z prešľachtenia.

Sústredenejší chov huculov na Muráni v puvujnovom období vyplynul z potreby lesného hospodárstva na ťažné kone do miest ťažko prístupných pre mechanizmy. Usmerňoval ho Ing. Zoltán Toperczer, ktorý sa opieral o bohaté skúsenosti získané s rumunského zemskeho chovu huculov. Chov na Muráni riadil 12 rokov spolu s kolektívom pracovníkov bývalej Správy žrebčína Murán. V ich tradícii pokračoval Ing. M. Durutya, zoološk

CHK Muráň, ktorý vďaka pochopeniu bývalého riaditeľa I. Z. Revúca s. Jánka Hrybena mohol v roku 1973 začať s regeneráciou chovu huculov. Za základ mu slúžili posledné štyri prestarnuté kobyly a jeden plemenný žrebec. Bolo to neľutovaná strata. Za päť rokov sa však huculské stádo rozrástlo na 17 kusov, čo je významným chovateľským úspechom.

U huculských koní rozoznávame v súčasnosti 4 kmene: Gergul, Ubral, Hrcby a Gušor.

Huculské koníky i napriek vynikajúcim vlastnostiam horských koní stratili svoje bývalé postavenie v lesnom hospodárstve, lebo silou už nestačili zvýšeným nárokom lesnej prevádzky na ťažnú silu. Sú to koníky pomerne malé, s váhou okolo 350 kg. Sliná dedičné vlastnosti huculov sa však stali základom, resp. východnou základou pre vytvorenie nového plemena koní, tzv. slovenského horského koňa. Toto plemeno spája všetky nároky a požiadavky jeho monoplovných odberateľov a užívateľov — pracovníkov ČZ. Križaním genitických silných, naprešľachtených huculov s mohutnejšími plemenami (huffing, fjord a norik) vzniklo nové plemeno koní, ktoré si ponechalo vynikajúce vlastnosti huculov, zväčšilo sa však ich telesný rámec. Zrodil sa slovenský horský kôň, čo je ďalšia zásluha Muráňského žrebčína. V tomto roku bude slovenský horský kôň uznaný ako nové plemeno koní, čo bude záslužou odmenou za dlhoročné úsilie pracovníkov Muráňského žrebčína ať pre východoslovenské ŠL uplatneného ťažného koňa. Majim zámerom nebolo rozoberať problematiku okolo slovenského horského koňa, je však úzko spätá s huculmi, a preto sa nedá obísť.

V minulosti sa na záchranu huculských koní ozvalo viac hlasov: JUDr. B. Söldoš podal nejednu konkrétnu návrh, prof. Ing. V. Hložko, GSa, vypracoval v r. 1973 konceptu záchranu huculských koní, v r. 1975 sa v Prahe zala celoštátna konferencia, kde sa konštatovala kritická situácia a urobili sa konkrétne uzávery. Neuskutočnili sa však — napr. nerealizoval sa projekt umiestnenia huculov v košickom lesoparku atd. Napriek týmto neúspechom treba opäť rozvíjať úsilie na záchranu huculských koní, aby sme sa v budúcnosti nemuseli pred generáciami, ktoré prídu po nás, hanbiť. Po zhodnotení faktov z literatúry a prekonzultovaní otázky s pracovníkmi žrebčína môžu sa vysloviť nasledujúce základné fakty:

1. Huculské kone treba zachovať pre ďalšie generácie, i keď v lesnom hospodárstve stratili svoj význam. Je to naša faunistická rarita, našo jediné slovenské pôvodné — autochtónne plemeno koní, základný genofond pri plemenotvornom procese slovenského horského koňa, ktorý môže poslúžiť i nasledujúcim generáciám pri ďalšej šľachtiteľskej činnosti.

2. Vyhlasíť huculské plemeno za chránený druh.

3. Okamžite zastaviť predaj alebo likvidáciu huculských koní, kým sa táto otázka definitívne nedorieši.

4. Ak sa okamžite začnú podnikať akcie na ich záchranu, ešte nie je ne-

ekoro, ale je to už posledná možnosť.

5. Nezataľovať chuvm huculských koní lesné hospodárstvo, ktoré nemá o ne záujem a má vlastné problémy (napr. spracovanie kalamity, ktorá je veľmi častým javom v týchto oblastiach).

6. Mužno ho zachrániť s minimálnymi materiálovými nákladmi.

7. Neumiestňovať chov huculov do atypického prostredia nižia, ale ponechať ho v pôvodných horských podmienkach.

Najjednoduchší a najlacnejší spôsob by sa dal realizovať na základe voľného chovu v prírode. Prvá generácia by sa mazelala ešte v zime prikrmovať — v druhej šiláinskej generácii by už nebola potrebná nijaká opatera okrem dohľadu nad stádom. Pri našich návštevách množstvo ľudí prejavilo záujem a bolo by ochotných venovať svoj osobný čas pre realizáciu tejto myšlienky. Myslíme, že by nestačil bukm ani SZPDK, mládež a školy. Čedož, Tatratúr ako užívateľia týchto koní a PP, VSP, SAV ako do-

zorný orgán. V zmysle vyhlášky č. 9 z r. 1976 Zb. o vyhlásení CHKO Muránska planina a jej pracovníci Správy CHKO so sídlom v Revúcej podáme pomocnú ruku a osobne pomôžeme pri zabezpečovaní realizácie tejto myšlienky. Vychádzame s týmto konkrétnym riešením, ktoré sme prekonzultovali s odborníkmi zo žrebčína Ing. Durattym a JUDr. Söldošom.

— Ak by sa nezískali finančné prostriedky na nákladnejší spôsob záchranu, najjednoduchším a najúčelnejším spôsobom záchranu by bolo vypustiť kone do rezervárne, do voľnej prírody, tzv. tábuný chov. Základné stádo by sa skladalo z cca 30 vybraných kobýl a jedného žrebca, z čoho by sa perspektívne vytvorilo 50 až 70-kusové stádo, išlo by o 150—200 ha lesa a horských lúk, čo pri vysokej lesnatosti Slovenska nie je nijaký problém. Lesné hospodárstvo by nemalo nijaké straty, horské lúky sa tu aj tak nevyužívajú a lúky tu majú ochranný charakter, takže by nedošlo k nijakej strate v produkcii drevnej hmoty — les by

- 1 Nádherný exemplár huculského plemenného žrebca kmeňa Oušor
- 2 Zaujímavá ukážka dedičnosti atavistického znaku, tzv. „šlgrovanie“, ktoré sa prejavilo u reprezentanta nášho nového plemena -- slovenského horského koňa
- 3 Pes je od nepamätli verným a nenahraditeľným pomocníkom pri pasení koní
- 4 Horské látky s bystrinami, vápencové podlažie, drsné klimatické podmienky -- to sú základné faktory pre formovanie a udržanie si vynikajúcich dedičných vlastností huculských koní

Fotografie D. Sakerka [3] a autor

$$1 \frac{1}{2} \frac{3}{4}$$

1 naďalej plniť svoju pôvodnú funkciu. V NSR v oblasti Dnišenu látku chovajú kone už štyristo rokov. Jednou investíciou by bolo oplotenie, ktoré by nemuselo byť z plešiva, len ako drevená ohrada. Navrhujeme tri lokality: Muránsku planinu, Dankovú a Čuntavu. Najideálnejšia by bola Čuntava (cca 1000 m n. m.), kde je nevyužívaná maštaľ pre cca 100 kusov voľne ustajnených koní, a tak by nebolo treba nič budovať. Stanno-
vištné podmienky sú tu ideálne. Vodné zdroje vo forme výdatných prameňov, kvalitná pastva a vápencové podlažie dáva záruku pre úspešný chov. Myslím, že toto je najjednoduchší spôsob záchranu huculských koní pri minimálnych nákladoch.

Ďalšou možnosťou by bol tzv. žrebčiarňarský spôsob chovu. Kládmi tohto spôsobu chovu sú: vyššie % natáľty, pôrodnosť a odstava a nižšie % mortalitry. Ďalej, sústavnejšie sledovanie zdravotného stavu v širšom spektre, usmerneňá plemenitba

a zámerná selekcia na požadovaný typ koňa.

Nakoniec sa tu ponúka ešte jedna možnosť, ako využiť huculské kone, ale u nás sa ukosi nadoceňujú, alebo nie je dosť popularizovaná. Ide o využitie určitého počtu vykastrovovaných koníkov, tzv. valachov, pre horskú turistiku, pre ktorú by boli v Slovenskom rudohorí veľká možnosť. Boli by to jedná horská túry alebo kratšie pochody pre mládež, resp. jazdecký výcvik. Huculský koník veľmi dobre prekonáva výškové rozdiely i s jazdcom -- nijaký iný kôň sa mu vo vytrvalosti nevyrovná. Východiskovým bodom by bola Dobšinská ľadová jaskyňa, odkiaľ by sa dali podniknúť atraktívne túry na Kráľovu hufu, po Slovenskom raji a pod. Ak takýnto spôsobom by sa dali získať finančné prostriedky a názornosť by sa takto chov propagoval. V tomto by sme si mali vziať príklad od NDR, kde v takýnto spôsobom získavajú devízy pre svoje národné hospodárstvo. Jazdenie

by sa dalo použiť i z lekárskeho hľadiska -- pri rehabilitačných cvičeniach, napr. pri chorobách chrbtice. Ďalej by to mohli byť v zime jazdy na sánkach, doprava lyžiarov (skijöring), v lete jazdy v historických kočoch a pri kočiarových Hubertusových jazdách a pod. Prospelo by to turistikej propagácii prírodných krás tejto časti Slovenska.

Na záver si dovoľím odovzdať srdečnú prof. Ing. Hučka, CSC, z jeho návrhu na koncepciu záchranu chovu huculského koňa v ČSSR z roku 1973:

„Zaniknutie chovu jediného slovenského autochtónneho plemena, ktoré bolo po stáročia spojené s pokrokovým uchovateľským tradíciami nášho pracujúceho ľudu v oblasti Karpát by znamenalo nepodstatnený a násilný zásah do histórie chovu našich hospodárskych zvierat. Bol by to veľký nenapraviteľný omyl súčasnej socialistickej vedeckej a odbornej generácie, ničím nenspravedlivouľná ľahostajnosť k budúim generáciám.“